



NEVYSTAVENÁ VÝSTAVA...

JAKUB JAVOR

NEVYSTAVENÁ VÝSTAVA...

*„21. august 1968“ – 55 rokov od invázie okupačných síl
Varšavskej zmluvy na územie ČSSR*

JAKUB JAVOR



Jakub Javor, IV. roč., 18 rokov, Hotelová akadémia, Mikovíniho 1, 831 02 Bratislava

PROLÓG

Po ukončení II. svetovej vojny sa veľa ľudí pozeralo do budúcnosti s veľkou nádejou. Mali svoje plány, vízie a chuť vytvárať niečo nové. Tieto vizionárske tendencie zastavil prevrat vo februári 1948. Vtedajšie Československo vstupovalo k prechodu od demokratického k totalitnému režimu podľa diktátu sovietskeho mocenského bloku. Stalinova diktatúra nezasiahla iba celý verejný život, ale rozsiahle riadila i súkromie obyvateľstva. Nastali výrazné perzekúcie vykonávané prostredníctvom politického procesu preverovania obyvateľov, dochádzalo k uväzneniu politicky a ideologicky nepohodlných osôb, nútenej emigrácii a prenasledovaniu oponentov režimu. Mnoho obyvateľov bolo odsúdených, väznených, alebo využívaných na nútené práce v nevyhovujúcich podmienkach. Veľké množstvo uväznených tento totalitný komunistický teror neprežilo.

Jedinou vládnuou politickou stranou bola Komunistická strana Československa, ktorá sa riadila inštrukciami zadávanými vedením Sovietskeho zväzu. Po 20 rokoch trvania totality komunistický režim začal vykazovať známky skostnatenosti. Cítil to i Alexander Dubček, ktorý sa v tom čase, v roku 1963, dostáva na post prvého tajomníka Ústredného výboru Komunistickej strany Československa. I napriek skutočnosti, že Dubček bol presvedčený komunista, sám vnímal, že režim, ak má fungovať ďalej, potrebuje zmeny a reformy. Jeho víziou bolo vytvoriť systém bez napätia, striktných a nezmyselných pravidiel obmedzujúcich ľudskú slobodu a ľudské práva. Predstavoval si pretvorenie režimu na „komunizmus s ľudskou tvárou“. Obyvateľstvo tieto Dubčekove zmeny prijímalo s nadšením, preto mal i veľkú podporu verejnosti. Od konca roku 1967 nastáva uvoľnenie politickej štruktúry spoločnosti, ktoré je historikmi označované za Pražskú jar. Toto obdobie možno označiť za čiastočnú demokratizáciu socialistického režimu. Dubčekov reformný program zdôrazňoval občianske slobody, právo na zhromaždenie, možnosť zakladať dobrovoľné organizácie, združenia a spolky. Sprievodným javom bolo zaručenie slobody prejavu, zrušenie cenzúry, sloboda pobytu a možnosť vycestovať do zahraničia. Povoľené bolo i drobné podnikanie a možnosť spolupráce aj so zahraničnými, kapitalistickými firmami. Pre obyvateľov Československa sa tak aspoň čiastočne otvorili dlho obmedzované možnosti. Postupne profilujúce sa začiatky reformovania ekonomiky podnietili obyvateľstvo k tomu, že chcelo viac... aj reformáciu politického systému. Tieto zmeny boli s nevôľou sledované najvyššími

predstaviteľmi Sovietskeho zväzu. Ich snahou bolo exemplárne potrestať satelitnú krajinu v komunistickom bloku. V noci z 20. na 21. augusta 1968 sa začala okupácia Československa vojskami Varšavskej zmluvy...

Pán Anton Dolinský, ktorý sa narodil v roku 1940, mal v čase okupácie 28 rokov. Nadšenie mladého človeka a uvoľnené politické pomery mu umožnili podieľať sa na nových projektoch. Pracoval pre Slovenské národné múzeum, ktoré v tom čase pripravovalo prvú veľkú výstavu na novootvorenom, zrekonštruovanom Bratislavskom hrade. Anton Dolinský mal sám na starosti dve veľké pripravované expozície. Jeho úlohou bolo zabezpečiť prepravu zbierok z celého Slovenska. Uvedomoval si dôležitosť tejto úlohy, keďže to mala byť prvá výstava po úmornej obnove hradu, ktorá trvala 12 rokov. Rekonštrukcia ruín hradu bola spojená s mnohými problémami a obmedzeniami vtedajšieho komunistického režimu. Najväčší problém tvorila pracovná sila. Ak aj bola, veľmi často sa stávalo, že robotníkov odvolávali na stavanie prvomájových tribún alebo výstavbu víl vrchných predstaviteľov ÚVKŠČ. V januári 1968 bol hrad dokončený a pripravoval sa na otvorenie verejnosti. Pánovi Antonovi záležalo na dokonalosti, rozsiahlosti a zaujímavosti, ktorú mala prvá výstava verejnosti priniesť. Exponáty, ktoré tak vytrvalo zväžal zo všetkých kútov Slovenska, nadobúdali veľký rozmer. Tešil sa a veril, že tieto expozície obohatia návštevníkov o nové informácie o dejinách Slovenska. V tom čase ešte netušil, že pripravovaná výstava sa nikdy neuskutoční. Vpád vojsk Varšavskej zmluvy v auguste 1968 zmenil jeho úlohu. Namiesto postu pripravovateľa výstavy sa stal záchrancom zbierok už zhromaždených v Bratislavskom hrade. A v danom období bol tento proces sprevádzaný veľkým nebezpečenstvom a taktiež odvahou pána Antona Dolinského.

NEVYSTAVENÁ VÝSTAVA...

Píše sa 20. august 1968. Pán Anton Dolinský sa zobudil do letného svitania a po rannej káve si ešte naposledy prekontroloval potrebné dokumenty k prevozu zbierok, ktoré ležali na kuchynskom stole, vzorne zviazané v modrom obale. Opatrne si ich vložil do pracovnej aktovky a cestou k dverám si vzal od manželky pripravený chlebík s maslom a so salámou. „Na cestu,“ povedala. Vždy sa starala, aby nebol hladný. Usmial sa. Poďakoval. Deti ešte spali, a tak narýchlo objal manželku, lebo vonku ho už čakal pridelený vodič, s ktorým mal naplánovanú cestu po strednom Slovensku. Zbehol po schodoch a otvoril bránu. Vzrušenie, ktoré mal z plnenia pripravovaných úloh, sa znásobovalo, keď nasadal k vodičovi do služobného auta.

„Dobré ráno!“ povedal vodič s úsmevom, keď pán Anton sadal na sedadlo spolujazdca.

„Aj Vám príjemné ráno,“ odpovedal pán Anton. Musel vstávať oveľa skôr ako ja, pomyslel si. A stále s úsmevom...

Konverzácia uviazla. Pán Anton sa venoval vlastným myšlienkam, ktoré sa točili okolo výstavy. Už tri mesiace prešli od otvorenia hradu a stále zbierky dopĺňali. Bol hrdý na to, že sa mu od mája, keď sa výstava začala pripravovať, podarilo dopraviť mnohé zbierky zlatníckych cechov na Slovensku. Obsahovali rôzne zaujímavé rituálne predmety, kalichy, obrazy... Obzvlášť bol hrdý na monštrancie, strieborné, pozlátené nádoby, alebo nádoby z ušľachtilého kovu používané už od stredoveku v rímskokatolíckej liturgii.

Tento rok sa mu mimoriadne dobre pracovalo. Možno to bolo aj uvoľnenými politickými pomermi, ktoré nastali. šilepe sa „dýchalo“. Aj cirkev bola ústretivejšia a naklonená spolupráci. Rozmýšľal, koľko historických artefaktov zhromaždil od mája. Pozorujúc krajinu cez okno si v myšlienkach preberal zoznam rôznych rímskokatolíckych farností a ďalších inštitúcií, ktoré mu zapožičali reprezentačné predmety s cieľom výstavy v Bratislavskom hrade. Táto prvá expozícia bola skutočne rozmanitá. V hlave ďalej sumarizoval svoje od mája pridelené úlohy. Druhá expozícia bola tiež zaujímavá. Pamätal si ešte, s akou obavou kontaktoval Židovské múzeum v Prahe. Avšak na jeho prekvapenie boli veľmi ústretoví. Hlavným garantom tejto májovej expozície bol historik, doktor Ivan Kamenec, vtedajší zamestnanec Slovenského národného divadla na Vajanského nábřeží, ktorého priestoroch sa výstava konala. Anton bol spokojný. Obe akcie sa tešili veľkému záujmu návštevníkov.

Žiadne problémy, žiadne „tlaky“ zo strany Ústredného výboru KSČ, žiadne kontroly, podozrievania ani nič podobné, čo doposiaľ brzdilo mnohé podobné podujatia. Sa Lepšie tento rok dýcha, pomyslel si pán Anton a pohodlne sa zahniezdil na sedačke spolujazdca.

Po krátkej zástavke na odpočívadle, kde obaja, pán Anton a vodič, zjedli z domu pripravenú desiatu a vypili nie príliš chutnú kávu z termosky, vyrazili do Partizánskeho. Partizánske. Veľmi slávne mesto, v ktorom pôsobil Tomáš Baťa. Pomenovali ho po ňom – Baťovany. Socialistický systém ho zmenil. Veď Baťa bol kapitalista, imperiálny živel. Aká to chorobná obava komunistických pohlavárov donútila zmeniť historický názov... „Teraz je to lepšie a aspoň trošku slobodnejšie,“ konštatoval pán Anton. Triedil si myšlienky. Nesmie na nič zabudnúť. Mal pripraviť stretnutie odborných pracovníkov múzeí z celého Slovenska a v Partizánskom musel ešte dohodnúť niektoré organizačné body výstavy.

Po rokovaní šofér zamieril k miestnej ubytovni, ktorú pracovníci múzea v Partizánskom poskytovali na účely služobných ciest. Šofér a pán Anton z ubytovne zamierili do neďalekej reštaurácie na rýchlu večeru a hneď spať. Obaja už boli unavení. Od rána na cestách, vyčerpávajúce stretnutia... nuž, žiadalo sa trošku odpočinku. Obaja sedeli na posteliach. Ešte sa ticho rozprávali svojich možnostiach a plánoch, ktoré im uvoľnené pomery roku 1968 prinášali. Aj keď doba sa začala meniť, bola väčšia sloboda, stále boli opatrní. Asi zo zvyku z doterajšieho socialistického usporiadania a príkoria mnohých ľudí, o ktorých počuli. „Hovor opatrne a vyberaj slová,“ preháňalo sa hlavou pánovi Antonovi. „Prílišná úprimnosť sa neopláca. Nikdy nevieš, s kým rozprávaš!“ kontroloval sa. Rozhovor viazol. Únava vykonala svoje, a tak si obaja zaželeli dobrú noc.

„Pán Dolinský, pán Dolinský!“ Antona zobudil dotyk ruky na ramene. Nieko ním triasol.

„Pán Dolinský, vstávajte, niečo sa asi deje!“ pána Antona zobudil hlas šoféra. Posadil sa. Pretrel si oči, aby si zvykli na svetlo nočnej lampičky, ktorá stála na stolíku vedľa posteľe.

„Čo? Čo sa deje? Čo sa stalo?“ sedel na posteli a rozospatý pozeral na šoféra. Rozmýšľal, či sa mu sníva, alebo už bdie. Ale asi je už hore, lebo vystrašená tvár šoféra hovorila jasne. Vtedy si pán Anton uvedomil, že okrem hlasu šoféra počuje i hlasy z malého prenosného rádia, ktoré si šofér

vždy nosil na služobné cesty. Bol veľkým fanúšikom futbalu, a tak mu nesmel utiecť ani jeden zápas.

„Čo sa stalo?“ zopakoval otázku pán Anton, ale tentoraz už nahlas a dôrazne. Hodiny ukazovali skorú rannú hodinu a pán Anton bol nervózny, že ho budia zo spánku.

„Pán Dolinský, počúvajte... len počúvajte!“ šeptom odpovedal šofér a zamieril prstom na prenosné rádio. Hlas z rádia bol sprevádzaný šumom, ale znel zreteľne.

„Vážení poslucháči. Prežívame spolu s vami vážne chvíle... Sme v rozhlase na svojich miestach, aby sme vás mohli informovať o situácii. Prosíme vás, aby ste všetci zachovali pokoj a rozvahu, kdekoľvek ste a pracujete. Tu slobodný slovenský vysielateľ Banská Bystrica. Stále nám do vysielateľa prichádzajú ohlasy zo všetkých slovenských a českých krajov. Hlásime vám, že vojská, o ktorých sme pred chvíľou informovali, sú už v tankoch vo Zvolene a odbočili smerom na Bratislavu...“

„Aké vojská? O čom to vravia...?“ zatriasol pán Anton nespokojne hlavou a pohľadom spočinul na vystrašenej tvári šoféra.

„Ruské vojská obsadili Československo! Sú tu vojská Varšavskej zmluvy! Tu, u nás, na našom území!“ vyhrkol šofér a nervózne si pripálil cigaretu. Potiahol si a vydýchol. Oblak dymu sa rozplynul v rannom šere. „Čo teraz, pán Dolinský? Čo spravíme?“ Aj keď otázky boli vyslovené šepotom, zaplnili celú miestnosť. Pán Dolinský prudko vstal z postele. Vzpriamil sa a začal sa prechádzať po izbe. V mysli mu vírili tisíce otázok. „Čo sa to deje? Kontrarevolúcia?“ Tomu sám nedokázal uveriť. Podišiel k stoličke vedľa stola, na ktorom stálo rádio, a sadol si oproti šoférovi. Ich oči sa stretli. Zračil sa v nich strach. Obava... Už nezaspali. Ticho počúvali vysielanie z rádia, ktoré prinášalo správy o obsadzovaní Československa vojskami spriateľených armád.

Bol to strašný pocit. Miešala sa v nich zúrivosť, bezmocnosť, strach a beznádej. Nevydržali už ďalej počúvať. Narýchlo sa zbalili, zbehli k autu a o 5.00 hodine, súčasne s ranným brieždením opúšťali Partizánske. Smerovali do Martina, kde mali mať druhú služobnú zastávku. Pán Anton už nevnímal okolie, nádherný slovenský kraj. Zrak upieral pred seba, na cestu a sledoval mihajúcu sa stredovú čiaru. Akoby sa snažil, aby cesta bola kratšia a kratšia... Keď prechádzali cez jednotlivé obce a mestá, všimli si netradične veľký ruch na takú skorú hodinu. Nebol to pracovný ruch... Ľudia vychádzali z domov. Vystrašení, bezradní a dezorientovaní. Vytvárali malé hlúčky, šepotom

a výraznou gestikuláciou naznačovali nezodpovedanú otázku: „Čo sa deje?“ Cestaubiehala napodiv veľmi rýchlo. Možno i preto cítili napätie, ktoré ich počas jazdy sprevádzalo. Obaja, pán Anton aj šofér, mlčali. Každý sa zahĺbil do vlastných myšlienok, do ktorých sa predierala jedna jediná otázka: „Čo bude?“

Do Martina dorazili presne o 7.00 hodine a šofér zamieril rovno na parkovisko pred budovu Slovenského národného múzea. Obaja, bez dohodnutia a bez slova vybehli z auta. V rannom tichu bolo počuť len buchnutie dverami a šramotanie kľúčov, ktoré sa snažili o rýchle uzamknutie vozidla. V múzeu ich zamestnanci privítali len tichým mávnutím ruky, ktorá naznačovala, aby vošli do miestnosti plnej vystrašených zriadencov múzea. Pán Anton požiadal o možnosť zavolať si do Bratislavy. Potreboval sa urýchlene spojiť s kolegami z bratislavského múzea. Možno bude mať šťastie a objasnia mu túto strašnú situáciu. To, čo sa však dozvedel, ho úplne pacifikovalo. Musel si sadnúť. Nadýchol sa a so slúchadlom priloženým k uchu sa opýtal: „Môžeš mi to ešte raz zopakovať?“

„Ruské vojská obsadili Bratislavský hrad!“ znel hlas v telefóne. Potom ticho, akoby volajúci čakal na ďalšie inštrukcie.

Pána Antona prepadol strach. „Čo bude so zlatými historickými exponátmi?“ rozmýšľal. Veľmi dobre poznal ruskú národu ešte z čias II. svetovej vojny, ako sa zmocňovali historických cenností... „Čo budem robiť? Musím niečo robiť! Historická zbierka je v ohrození aj všetky cenné historické exponáty! Musím niečo robiť, ale čo?“ uvažoval pán Anton. „Do Bratislavy! „Musím sa urýchlene dostať na hrad do Bratislavy!“ rozhodnutie pána Antona prebralo z myšlienok. Pozrel na šoféra. Ten, akoby mu čítal myšlienky, potriasol ruky niekoľkým zamestnancom múzea a zamieril k východu. „Nebláznite, kam chcete ísť?“ ozval sa postarší kolega z múzea, sediac pri rozhlase a počúvajúc správy. „Viete, čo sa tam deje?“ povedal rýchlo. „Tu ste predsa len v bezpečí!“ Pán Anton len mávol rukou na pozdrav. „Nabudúce podebatujeme.“ Snažil sa o formálny úsmev, ktorý vyzeral skôr ako úškrnok znechutenia. O malú chvíľu už sedeli so šoférom v aute. Mlčali.

„Zastavíme sa ešte v Žiline!“ vyhrkol rázne pán Anton. „V redakcii miestnych novín, nech vieme viac. Určite sú lepšie informovaní ako v múzeu v Martine,“ doplnil na vysvetlenie pán Anton, aj keď šofér sa na nič nepýtal.

„Keď do Žiliny, tak do Žiliny,“ odpovedal šofér. „Verím, že viete, čo robíte.“

V Žiline v redakcii miestnych novín to vyzeralo ako v telefónnej ústredni. Od skorých ranných hodín tu zvonili v jednom kuse telefóny a ľudia upozorňovali na postupujúcich vojakov z územia Dubňa. Privítali ich a hneď im vsunuli do rúk šálku kávy. V danom momente to bola jediná príjemná vec, ktorú potrebovali na prebratie. Všade naokolo vládla panika, znepokojenie a strach by sa dal krájať.

Myšlienky pána Antona boli pretkávané obavami a unikali na Bratislavský hrad. Vedomie, že ruské vojská sú v hrade s exponátmi na výstavu, ho mrazilo. Sfékal kávu. Bola horúca. Príjemné teplo sa mu rozlievalo po tele a teplá šálka mu zohrievala strachom stuhnuté hánky. Obava ho hnala do Bratislavy. Musí zistiť, čo sa deje, ako sú historické artefakty chránené. Sú ešte v hrade? „Možno sú už naložené na transport do Ruska,“ mrmlúc prestupoval z nohy na nohu, aby odohnal strašné myšlienky.

„Priatelia, ďakujeme za kávu, ale už musíme ísť,“ povedal až príliš rázne pán Anton. Nik neodpovedal. Všetci len chápavo pokývali hlavou na pozdrav. Do auta na parkovisku so šoférom nenastúpili, skôr do auta vleteli. A už o malú chvíľu pokračovali v ceste do Bratislavy.

Počas cesty cez Piešťany, Trnavu a ďalšie mestá stretávali prvé tanky. Čím viac sa približovali k Bratislave, tým ich bolo viac. Blížiac sa k cieľu sa ich cesta začala spomaľovať. Bolo potrebné opatrne manévrovať a pohybovať sa medzi tankmi, obrnenými vozidlami a vojenskými nákladnými autami, prevážajúcimi cudzích ozbrojených vojakov.

„Konečne Bratislava!“ zašepkal šofér to, čo práve pánovi Antonovi prebehlo hlavou.

„Ide sa na hrad, pán Dolinský?“ opýtal sa šofér. Ale nečakal na odpoveď. Rovno zamieril po ceste smerom k hradu. Akoby odpoveď už dávno tušil. Anton len prikývol. Už by bol najradšej v hrade, aby zistil, aké škody boli urobené a v akom stave sú exponáty. Koľko ich je? Ostali vôbec nejaké? Šofér zastavil auto čo najbližšie k hradnej bráne. Tak ako sa dalo, lebo vôkol boli odstavené vojenské nákladné vozidlá a jeden obrnený transportér. V okolí hradnej brány sa pohybovali ozbrojení vojaci. Niektorí sa zastavili, keď ich videli vystupovať z auta. Šofér aj pán Anton cítili na každej časti tela ich nevraživé pohľady. Musia byť opatrní. Ani jeden z nich netušil, ako môžu títo ozbrojenci reagovať. Veľmi pomaly, ale rozhodnými krokmi začali postupovať k vojakom pred hradnou bránou. Keď sa priblížili asi na dva metre, vystúpil jeden z hlúčiku. Asi veliaci dôstojník. Zbraň mal stále prevesenú cez plece, čo bolo dobré znamenie.

Zatiaľ sa nechystajú strieľať. Len opatrne. Musíme postupovať opatrne!

„Stoj!“ skríkol veliaci dôstojník, ktorý vystúpil pred ostatných. „Som zamestnanec Slovenského národného múzea a mám na starosti jednu zo zbierok, ktoré sú v tomto hrade. Potrebujem si ich skontrolovať,“ odpovedal pán Anton, aj keď cítil neuveriteľný strach. Snažil sa, aby to nedal na seba poznať. Kto sa bojí, nič nedosiahne, vravel si v duchu.

„Nikam!“ odpovedal dôstojník tvrdo a rázne.

„Potrebujem si len overiť, či historické zbierky sú kompletne...“ pokúšal sa ešte pán Anton presviedčať. Cítil, že tento komunikačný boj prehráva. Ale stále bojoval...

„Odíd!“ skríkol dôstojník. Na jeho povel sa zoradili i ostatní vojaci okolo dôstojníka a vytvorili pred hradnou bránou ľudskú prekážku. Zachmúrené tváre vojakov pozorne sledovali každý pohyb pána Antona a za nim stojaceho, roztraseného šoféra.

„Iba skontrolujem,“ pokúšal sa ešte chabo pán Anton. Tušil však, že bezvýsledne.

„Nie!“ skríkol dôstojník a vydal povel. Všetky zbrane prevesené cez plecica vojakov za okamih skĺzli do novej pozície. Hlavne boli namierené proti pánovi Antonovi a šoférovi. Išlo do tuhého. Ďalšie vyjednávanie by len znásobovalo možnosť útoku a strelby. Pán Anton to vedel. Oni neozbrojení, dvaja a proti po zuby ozbrojenej vojenskej skupine... nemožné. Obaja sa otočili a rýchlo kráčali k autu. Pána Antona to veľmi trápilo. Aj keď nebolo možnosti... trápila ho celá táto situácia.

V tom čase začal vysieľať tajný vysielateľ v Slovenskom rozhlase, ktorý organizovali viacerí ľudia. Okrem pracovníkov Slovenského rozhlasu boli aktívne i ďalšie tajné vysielateľe. Revolučné vysielanie proti ruskej okupácii sa pripravovalo veľmi rýchle a operatívne. Hľadali sa miesta, odkiaľ sa dalo vysieľať aspoň kratšie časové úseky s informáciami pre občanov. Samozrejme, že ruská armáda okamžite nasadila zameriavacie zariadenia, ktorých úlohou bolo tieto antisystémové vysielania odhaliť a zlikvidovať. To vyžadovalo veľkú obozretnosť, bolo nutné udržať čo najvyšší stupeň utajenia. Napriek opatreniam okupantov vysielanie fungovalo približne 2 týždne. Vysielalo sa z rôznych bytov, továrenských priestorov a iných miest, kde sa dalo skryť.

Pán Anton sa všemožne snažil dostať k informáciám o oboch pripravovaných expozíciách. Výstava s názvom „Zlatnícke cechy na Slovensku“, umiestnená v Bratislavskom hrade, bola v noci z 20. na

21. augusta 1968 obsadená ruskými vojskami. Avšak, „šťastie v nešťastí...“, pomyslel si pán Anton, keď dostal informáciu od kolegov, že táto zbierka je v bezpečí. Údajne nejaký politický pracovník z armády „popoťahoval nitky“. Keď zistil, o akú výstavu ide, poveril strážu, ktoré bránili vstupu do výstavných priestorov hradu počas prítomnosti sovietskych vojsk v okolí. Myslel mu zaplavila vlna úľavy, ale ihneď spozornel. „Je tu ešte druhá výstava striebra českých synagóg v priestoroch Slovenského národného divadla...“ pomyslel si. „Musím zistiť, či je v poriadku,“ uvažoval, kráčajúc k služobnému autu. Šofér naňho trpezlivo čakal, aj keď mu bolo vidieť na tvári značnú únavu. Obaja boli nevyspatí a vyčerpaní. Za tento deň zažili toľko strachu, neistoty a napätia, že cítili hranice svojich síl. „Kávu?“ prihovoril sa pánovi Antonovi šofér, keď si sadal vedľa neho do auta. Prikývol a vzal si do ruky vrchnák z termosky, kde bola naliata tmavá, nie celkom vábne voňajúca tekutina. Bola vlažná, asi ešte zo Žiliny. Ale aj tak vzpružila.

„Kam?“ opäť sa krátko opýtal šofér.

„Ešte jedna,“ stroho odpovedal pán Anton.

„Čo ešte jedna?“ prudko sa na Antona otočil šofér.

„Ešte jedna výstava. Musím zistiť, či je v bezpečí. Za každú cenu!“ ticho odpovedal pán Anton a s obavami sa pozrel na šoféra, či nevyskočí z auta, nebuchne dverami a neodíde preč. Bol vyčerpaný tak ako on. To mu bolo jasné. Dnešný deň bol zvláštne náročný. No ešte sa neskončil. Ešte raz sa opatrne pozrel na šoféra. Čakal...

„Takže divadlo!“ hlasne vyriekol odpoveď šofér, akoby už vopred dostal požiadavku. Pán Anton obdivoval tohto muža. Jeho odhodlanosť pre dobrú vec. Mal už po pracovnom čase a pokojne mohol odmietnuť a ísť domov. Neurobil to. Namiesto toho prudko otočil kľúčikom v spínacej skrinke a motor naštartoval. Pán Anton nestačil ani prikývnuť. Stihol však aspoň dodať: „Ďakujem...“

V divadle našiel zopár kolegov, ktorí počas celého dňa neúnavne, ale zato opatrne balili celú zbierku. Nik z nich nevedel, čo bude. No keďže ich spájala zanietenosť pre históriu, vedeli, že musia cenné artefakty zabezpečiť. Po príchode pána Antona sa na okamih v práci zastavili, aby kývnutím hlavy a posunkom ruky pozdravili. Nikto nič nemusel vysvetľovať. Spokojnosť na tvári pána Antona bola odpoveďou.

„Čo urobíme?“ dodal si odvahu jeden zamestnanec, keď vyslovoval otázku. Všetci sa uprene zahľadeli na pána Antona. Ten bez odpovede kráčal rýchlymi krokmi k telefónu. Mal obavy ho použiť, lebo človek nikdy nevie, či ho už niekto neodpočúva. Ale riskol to. Kým telefón vyzváňal, pán Anton si obzeral celú výstavnú miestnosť, ktorá sa podobala skôr na byt pred sťahovaním ako na expozíciu určenú návštevníkom. Konečne sa v telefóne ozval hlas: „Národné múzeum Praha, posluchám.“ Pán Anton sa otočil k ostatným chrptom a dlho niečo vysvetľoval volajúcemu na druhej strane linky. „Dobre, sme dohodnutí! Tak, ešte dnes! Čakajte nás pri zadnom vchode!“ Položil. Otočil sa k prítomným, ktorí s napätím striehli na ďalšie pokyny.

„Kto chce, môže ísť domov. Kto chce, ostane. Expozíciu ešte teraz zbalíme a prevezieme do Prahy!“ povedal skôr s nevyslovenou prosbou ako ráznosťou. Všetci prítomní kolegovia súhlasne a zároveň cháпavo prikývli.

„Ale už bez svetiel. Nesmieme vzbudiť pozornosť!“ dodal tichšie pán Anton. V priebehu niekoľkých minút svetlá zhasli. Tmu v miestnosti pretínali iba opatrné lúče bateriek zamestnancov. Bolo potrebné pracovať rýchlo, ale zároveň opatrne, aby sa exponáty nepoškodili. Úbohé, blikotajúce svetlo bateriek im veľmi nepomáhalo. Občas dal niektorý z kolegov signál, tíško pískol. Bolo to znamenie, že niekto prechádza popod okná. Všetci ako na povel zhasli baterky. „Môžeme!“ Odpoveď od kolegu, stojaceho pri okne a kontrolujúceho okolie, bola signálom na pokračovanie v práci. Postupne kus po kuse odnášali zamestnanci k služobným autám odstaveným pri zadnom vchode. Bola už noc a na uliciach bolo ticho. I tak chvíľu počúvali, kým začali nakladať. Keď už boli hotoví, pán Anton bez slova podal každému kolegovi ruku. Ten stisk znamenal: „Veľmi pekne ďakujem.“ amUzgli zadnú bránu a všetci sa roztratili po tmavých nočných bratislavských uličkách. Ostal len pripravený konvoj so vzácnym historickým nákladom a pár dobrovoľníkov, ktorí sa rozhodli pomôcť s prevozom.

Cesta do Prahy ubiehala pomaly. Všade míňali vojenské vozidlá, tanky, obrnené transportéry, ktoré obchádzali ozbrojení vojaci. Nik ich však nezastavil. V Prahe ich čakal podľa dohovoru zamestnanec Národného múzea. Bez slova, len kývnutím ruky im ukázal, kde majú zásielku zložiť. A tak všetky prenášané artefakty uložili do bezpečia. Zmätok nastal len pri záverečnej kontrole. Chýbala jedna drahá textilná tkanina. Po kďôladnej prehliadke vozidiel sa nakoniec našla. V rýchlosti a v tme ju jeden zo zamestnancov uložil k zadným sedadlám na podlahu. Teraz už bolo všetko v poriadku.

Svitalo. Prvé zore brieždenia odhaľovali tvrdú a nepríjemnú realitu. Ulice Prahy, rovnako ako Bratislavy a iných miest boli zaplnené vojenskou technikou, okolo ktorej postávali alebo podriemkavali vojaci sprevádzaní zachmúrenými pohľadmi obyvateľov. Záchrancovia výstavných exponátov sa opatrne presúvali k autám. Ranný čerstvý vánok im ovieval unavené tváre. Aj keď v tomto letnom období bolo mimoriadne chladno, v mysli sa im rozlievalo príjemné teplo. Konečne sa ide domov.

EPILÓG

V čase, keď sovietske vojská vtrhli na naše územie, dostal pán Anton Dolinský menovací dekrét do funkcie riaditeľa Múzea Červený kameň. Keďže nikdy neinklinoval ku komunistickej strane a nesympatizoval s ňou, bol milo prekvapený. V predchádzajúcich obdobiach bolo zaužívané, že pri kariérom raste uprednostňovali členov komunistickej strany, aj keď neschopných a nevzdelaných ľudí. On, Anton Dolinský, mal šťastie. Dostal možnosť postupu, aj keď bol nestraník. Netešil sa povýšeniu dlho. Následky vpádu sovietskych vojsk nedali na seba dlho čakať. Boli aj takí, čo vpád cudzích armád na naše územie uvítali a veľmi ochotne spolupracovali s ruskými vojenskými posádkami. Tak sa stalo, že krátko po menovaní prišlo na pána Antona udanie. Ruská vojenská posádka, sídliaca asi 5 km od hradu, konala. Počas celých dvoch mesiacov pána Antona vyšetrovala. Každý deň vykonávali kontroly v hrade Červený kameň. Sledovali okolie a overovali si, či sa v historickej budove neskrývajú disidenti, samozrejme, so súhlasom riaditeľa múzea. Bolo to obdobie, na ktoré pán Anton veľmi nerád spomína.

August roku 1968 bol tragickým mesiacom v dejinách Československa. Vstup vojsk Varšavskej zmluvy definitívne na dlhé obdobie zlikvidoval zárodok demokratického systému, ktoré sa črtali zavádzaním Dubčekovho „komunizmu s ľudskou tvárou“. Následky 20. a 21. augusta sa podpísali pod mnohé osudy ľudí. Nastupujúca normalizácia, čistky, perzekúcie a povinné podpisovanie petície o súhlase vstupu cudzích vojsk na územie Československa zmenili mnohé plány, vízie a nádeje obyvateľstva.

Takých ľudí, ako bol pán Anton Dolinský, bolo nespočetne veľa a aj mnoho podobných osudov. Niektoré boli oveľa tragickejšie a niektoré sa často končili smrťou ešte nedospelých ľudí. Mnohí mladí súčasníci žijú bezstarostný život a nevedomujú si, že ich predkovia spoznali spoločnosť i z inej dimenzie – totalitnej.